

спадає, як полуда з очей у Володимира Твердохліба, коли його несуть до петлі, покликаної забрати його життя.

Отже, звертаючись до контексту автобіографічного, Анатолій Дімаров проводив паралель між своїм світоглядним становленням та баченням світу однодумців. За допомогою витворюваних характерів автор відстежував думки мільйонів, укладені в уста конкретних персонажів у доступний спосіб змагаючись із цензурою, крізь яку мала проступити трагедія, але разом із нею і краса, притаманна селянам, яких він описував.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеева В. Дороги й середохрестя. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 352 с.
2. Адорно Т. Теорія естетики. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. 518 с.
3. Гундорова Т. Соцреалізм: Між модерном і авангардом. *Слово і час*. 2008. № 4. С. 14–21.
4. Кебуладзе В. Чарунки долі : есеї. Львів : ВСЛ, 2016. 160 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дімаров А. Біль і гнів : роман : у двох книгах. Кн.1. Харків : Фоліо, 2021. 797 с.

МИХАЙЛЬ СЕМЕНКО – ЯСКРАВІЙ ПРЕДСТАВНИК ФУТУРИЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Дарія Кислиця, здобувач ступеня вищої освіти бакалавра

Науковий керівник: Н. С. Поляруш, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

MYKHAYL' SEMENKO IS A PROMINENT REPRESENTATIVE OF FUTURISM IN UKRAINIAN LITERATURE

Daria Kyslytsia, bachelor's student

*Scientific supervisor: Nina Poliarush, PhD in Philology, Associate Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University*

Анотація. У статті досліджено життєвий та творчий шлях яскравого представника українського футуризму – Михайля Семенка. Увага зосереджена на формуванні футуристичного світогляду поета, а також проаналізовано етапи його творчого зростання, збірки футуристичних творів.

Ключові слова: Михайль Семенко, футуризм, кверо-футуризм, пан-футуризм, поезомалярство.

Abstract. The article deals with the life and career of a prominent representative of Ukrainian futurism – Mykhailo Semenko. Attention is focused on the formation of the poet's futuristic worldview, as well as analyzed the stages of his creative growth, a collection of futuristic works.

Keywords: Mykhayl' Semenko, futurism, quero-futurism, pan-futurism, poetrypainting.

Михайль Семенко – представник авангардного мистецтва початку ХХ століття, єдиний, хто виступив і поетом, і теоретиком українського футуризму. Він є трагічною і надзвичайно яскравою постаттю української літератури ХХ століття, невинно забутий у часи монополії «соціалістичного реалізму». В українському літературознавстві творчість поета-футуриста в основному досліджена у працях Анни Білої, Володимира Моренця, Юрія Коваліва, Сергія Жадана, Олега Ільницького та ін. Його футуристичні вірші цікавлять і сучасного читача, і дослідника літератури. Адже твори Михайля Семенка тримають читачку думку в постійному напруженні, вони унікальні за своєю природою. Автор захоплюється міськими пейзажами, із задоволенням удихає запах бензину, обожнює швидкий рух, який він називає «життерухом», любить посидіти з друзями в кав'ярні, сходити в кіно. У поезії головним критерієм він вважає оригінальність думки й словесну гру. Навіть із назв творів Михайля

Семенка можна зрозуміти, що він є прихильником неологізмів. Про значення багатьох таких слів читач легко здогадується, але над деякими доводиться задуматись. Цим і зумовлена **актуальність** нашого дослідження.

Мета статті – охарактеризувати життя та творчість Михайля Семенка, його особистісну позицію в процесі становлення футуризму як європейського літературного напрямку та в розвитку українського футуризму зокрема.

Михайль (Михайло Васильович) Семенко народився 31 грудня 1892 року в селі Кобинці Миргородського району на Полтавщині в сім'ї волосного писаря. Мати поета, Марія Проскурівна, була письменницею-самоучкою, автором кількох повістей, вона прищепила синові любов до літератури ще в дитинстві. Початкову освіту Михайль здобув у Хорольській гімназії, а по її закінченню – в Курському реальному училищі. У 1911 році він вступає до Петербурзького психоневрологічного інституту ім. Бехтерева. Відомо і те, що майбутній поет закінчив дворічні курси у відомого педагога А.С. Черняєва і став студентом інституту ім. Бехтерева. Саме на цей період припадає початок творчого шляху поета. В інституті Михайль Семенко познайомився з творчістю футуристів. Він був учасником зустрічі з такими російськими футуристами як В. Маяковський та В. Каменський. Дослідники творчості поета переконані, що творчість Володимира Маяковського впливала на формування Семенка-футуриста. Можна простежити це на схожих мотивах, а також, і на техніці віршування.

Дебютував Михайль Семенко в «Українській хаті» (вірші «Дарунок», «Гріх», «Мов квітка»). Його поетичним дебютом стала збірка «Prelude» (1913). Її склали милозвучні, але неглибокі вірші. Це традиційна романсова лірика з властивою їй елегійністю, безпосередністю почувань («Мара», «Молитва», «Нудьга», тощо). На думку вчених окремі вірші цієї збірки є банальними, тематично не оригінальними. Проте затримуватися в полоні українських «модерністів» він не збирався, бо, на його глибоке переконання, українська поезія потребувала реформістських змін, на які «хатяни» з їхньою половинчастою «модерністю» не пристали б. Зрештою, Михайль Семенко

відкидає безперспективний модерністський напрямок і поступово схиляється до авангарду.

Перші футуристичні вірші Михайля Семенка датовані днем виступу Володимира Маяковського в психоневрологічному інституті. Це було щось схоже на другий дебют. Михайль різко відходить від традицій хатян, кидає романсову поетику; в його віршах з'являється чимала доля іронії та самоіронії. Зумисний деїлюзіонізм та еротичні мотиви, оспівування банальностей замість розробки «одвічних» тем, грубий прозаїзм, дошкульний епатаж, демонстративна «агресивність», драматичний патетизм декларативно-програмних віршів – такі особливості його поезії, апробовані західноєвропейським авангардом і також російським футуризмом, вирізнялися на тлі «Української хати» не лише експериментаторством [Наливайко 1997: 13].

В 1914 році, помандрувавши за своїми кумирами, російськими футуристами, Михайль Семенко опиняється у Києві. Однак із початком Першої світової війни його мобілізовано до царської армії (за іншими даними Семенко хоче виїхати до Америки, але в 1914 році затримується у Владивостоці). З 1916 до 1917-го року він служить телеграфістом у Владивостоці. На цей період припадають його ранні і особливо цікаві футуристичні тексти, які втім показують Семенка як тонкого лірика, що здатен не лише описати почуття з допомогою нової футуристичної техніки, а й вміє привернути увагу до своїх віршів цікавим образним тлом, формою.

У Владивостоці Семенко вступає до підпільної групи РСДРП(б). Повернувшись до Києва наприкінці 1917 року, в розпал визвольної боротьби він активно включається в літературний процес, стає одним з ватажків відродження і розвитку національної літератури.

Основні положення теорії, яку Михайль Семенко влучно означив як «пошуковий футуризм», викладено в згаданих маніфестах 1914 року, що були передмовами до збірок «Дерзання» та «Кверо-футуризм» («кверо» – з грец. «шукати»). Спрямовувались ці маніфести проти канонізації та будь-якого культу в мистецтві (над усе – характерного для української літератури культу

Т. Г. Шевченка), а також проти хуторянського, провінційного мистецтва. Так писав у одному з маніфестів Семенко: «Ти підносиш мені засмальцьованого «Кобзаря» і кажеш: ось моє мистецтво. Чоловіче, мені за тебе соромно... Мистецтво є щось таке, що тобі і не снилось. Я хочу тобі сказати, що там де є культ, там немає мистецтва. А ти вхопивсь за свого «Кобзаря», від якого тхне дьогтем і салом, і думаєш його захистить твоя пошана. Пошана твоя його вбила. Йї немає йому воскресіння...» [Льницький 2003: 85].

«Я палю свій «Кобзар», – казав Михайль Семенко і хіба за один цей жест він уже увійшов в історію літератури, спочатку як літературний Герострат, а згодом – цей жест його піддався осмисленню і футуристичний рух почав набирати прихильників. Дивацтва Семенка в поезії, неетичні випадки щодо Тараса Шевченка, а також епатажно-символічне спалення «свого «Кобзаря», нехтування національним у мистецтві (в уяві поета останнє асоціювалось з примітивним і захланним) – все це спричинило нечуваний доти в історії української літератури скандал. Проте своєрідність українського раннього футуризму тим і визначається, що він виріс із загальної національної атмосфери, а відтак був спрямований на її «больові точки» [Білокінь 1990: 3].

Футуризм – не єдиний напрям творчих зацікавлень поета. З 1915 року в творчості Михайля Семенка розпочинається другий, продуктивний і відмінний від кверо-футуристичного період, і відкривається він циклом «Крапки і плями», більшість віршів якого написані в імпресіоністичній манері. Пародіювання заштампованих поетичних прийомів, глузування над традиційним уявленням про поезію, «естетство навиворіт», властиве кверофутуристичному періоду, сходять нанівець у сюжетних циклах інтимної лірики «Осіньна рана», «Перо кохає», де помітне тяжіння до традиційної форми. Ліризм циклів органічний. Написані вони у формі солдатського щоденника, де зустрічаються справжні перлинки інтимної та медитативної лірики – «Кондуктор», «Ніч», «Розставання», «Заплети косу міцніш» та ін. Значний психологізм цих поезій певною мірою став наслідком студіювання у відомого психолога Бехтерева в Петербурзі. Творчий доробок цього періоду дуже плідний – збірки «Перо

задається» (1918), «Геро кохає» (1918), «Дев'ять поем» (1918), «Дві поезофільми» (1919).

Михайль Семенко бере активну участь у суспільному житті літературної України: організовує футуристичний рух в мистецтві, видає «Універсальний Журнал» (Київ, 1918, виходить лише 2 номери), «Альманах трьох» (Київ, 1920, за підписами М. Семенка, О. Слісаренка, М. Любченка), одне число «Катафалка искусства» та багато ін. Кожне з цих видань гуртувало довкола себе здібну творчу молодь. Саме в них дебютували пізніше такі відомі письменники, як Микола Бажан, Юрій Яновський, Роберт Лісовський та багато інших [Біла 2010: 82].

Своєрідність урбаністичної тематики Семенка, яка вирізняє його з-поміж усіх інших футуристів, визначається широким використанням таких авангардних прийомів як «телеграфний» стиль, синтаксичний максималізм, введення розмовно-побутової лексики та науково-технічної термінології тощо («Ліхтар», «Бульвар», «Кафе», «Тротуар», «Вулиця») – у цих творах Михайль Семенко імпресіоністично відтворює звук і колір, динаміку міста, змальовує його в різні пори року. До нього ніхто не акцентував так увагу на окремих урбаністичних реаліях та атрибутіці, не опоетизував їх.

Паралельно з поетичною творчістю Михайль Семенко й далі розробляє теорію футуризму. Він організовує групи «Кверо» (1914), «Фламінго» (1919), «Ударну групу поетів-футуристів» (1921), «Аспанфут» (1921).

Найпоказовішою збіркою Михайля Семенка дослідники вважають «Кверофутуризм». Збірку складають двадцять п'ять поезопісень – це маніфестативні, декларативні вірші, полемічні послання, експериментальні твори, де поезія поєднується з прозою, урбаністична лірика, ситуаційна з ускладненим синтаксисом, яка передає психоемоційні враження. Метамистецтвом сучасності Михайль Семенко вважав панфутуризм. Футуризм, на думку митця, деструктував тканину «буржуазного» мистецтва, внаслідок чого з'явилося полі стильове багатоманіття. Поет прагнув синтезувати різні види мистецтва, він створив так зване «поезомалярство». У збірці «Кобзар»

(1924 року) вміщені поезомалюнки «Моя мозаїка», «Каблепоема за океан». Михайль Семенко також є автором поезофільмів «Весна», «Тов. Сонце», «Поема повстання» і «Степ» [Біла 2010: 8].

Після загибелі Гната Михайличенка Михайль Семенко взявся редагувати літературно-мистецький тижневик «Мистецтво», а далі – серію футуристичних одностопів: «Катафалк мистецтва», «Семафор у майбутнє», «Бумеранг», «Гонг Комукульт». Коли більшовики запропонували поєтові відповідальну посаду, він вийшов із партії, щоб цілком віддатися творчій роботі. Цей вчинок, як і зв'язок із боротьбистами, йому ще пригадають. Панфутуристичною теорією, яку поет запропонував у 1922 році, була зроблена спроба по-своєму інтерпретувати розвиток мистецтва.

У жовтні 1927 року в Харкові за редакції Михайля Семенка виходить перший номер часопису «Нова генерація» (журнал існував до грудня 1930 року). Він прагнув охопити весь авангард: публікувалися статті про кіно, театр, живопис, фотографію та архітектуру. Організація «Нова генерація» згуртувала навколо себе таких митців як Гео Шкурупій, Дмитро Бузько, Леонід Скрипник, Вадим Меллер.

У 1924 році вийшов «Кобзар» Михайля Семенка – повний збірник творів в одному томі, який охопив вірші 1910 – 1922 років. Епатажну назву своєї книжки автор прокоментував так: «То був «Кобзар» однієї епохи: а це – іншої»; себто українська кобза початку ХХ століття суттєво інша, ніж середини ХІХ. У своїх маніфестах митець прагне показати, що інтерпретація Шевченка як поета хуторянського, призводить до знецінення самої творчості Тараса Шевченка. Саме тому сьогодні або треба спалити «Кобзаря», або сприймати його зовсім по-новому [Льницький 2003: 153].

Нові книги Михайля Семенка після зміни естетичних орієнтацій мають назви «Степ» (1927), «Маруся Богуславка» (1927), «Малий Кобзар і нові вірші» (1928) – поет і далі вперто дратує колег-опонентів по творчій ниві, знову і знову презентуючи свої супре-, футуро- і кубо-поези, хоча поруч з ними знаходимо й традиційні віршові форми («Оксанія», «Туга», «Атлантида» тощо). Наприкінці

20-х років Михайль Семенко змушений відійти від власної поетичної системи під тиском уніфікації «радянської літератури», в якій треба було писати, дотримуючись канонів «єдино правильного» напряму «соцреалізму». Михайль Семенко змушений вдатися до створення функціональної поезії (збірка «З радянського щоденника»). Критикований усіма й за все як «попутник», він, однак, не складав пісень про «вождя всіх народів», а з «Михайля балакучого зробивсь Михайлом мовчазним». З роками намагався пристосуватися, підробляв випадковими заробітками, то пишучи лібрето до опер, то звертаючись до іронії і сатири в памфлетах.

Збірка публіцистичних віршів «Міжнародні діла» (1933) за ідейно-тематичним наповненням вже нічим не відрізняється від літератури колег: «як усі» Михайль Семенко прославляє СРСР та викриває націоналістичний світ. Єдиним твором, що заслуговує на більш пильну увагу є поема «Німеччина» (1936), у якій автор у гостро сатиричній формі піднімає проблему загрози фашизму.

23 квітня 1937 року у Києві відбувся творчий вечір Михайля Семенка. А через три дні його заарештували. Письменника звинуватили в тому, що він бере участь в Українській фашистській націоналістичній терористичній організації, якої насправді ніколи не існувало, а також у плануванні замаху на секретаря ЦК КП(б)У Станіслава Косіора, який мав нібито відбутися під час демонстрації 1 травня 1937 року. Надломлений морально та фізично Михайль Семенко, як свідчать протоколи допитів 4, 7 та 8 травня 1937 року, «зійнався» у всіх звинуваченнях. Зізнання були написані під диктовку уповноваженого Акімова на ім'я Начальника НКВД УРСР І. Леплевського 4 вересня 1937 року. А вже 23 жовтня 1937 року відбулося закрите засідання Військової колегії Верховного Суду. Комісія «іменем Союзу Радянських Соціалістичних Республік» винесла смертний вирок [Семенко 2007: 47].

Наступного дня Михайля Семенка було розстріляно разом з іншими українськими письменниками в одній з київських в'язниць, поховано в

братській могилі в Биківнянському лісі. Михайль Семенко був реабілітований посмертно 24 жовтня 1937 року.

Підсумовуючи, зазначаємо, що Михайль Семенко – це надзвичайно яскрава постать української літератури, талановитий український поет-футурист, неординарний і контраверсійний представник «Розстріляного Відродження», основоположник і теоретик панфутуризму, організатор кількох футуристичних угруповань, головний редактор періодичних видань, сценаріїв, створених на Одеській кінофабриці, головний редактор правління ВУФКУ в Харкові. Михайль Семенко розширював будь-яку дискусію про себе до всіх видів мистецтва. Він – батько футуризму, який палив свій «Кобзар». Поет прагнув творити мистецтво, яке промовлятиме до кожного в будь-якому куточку Землі. Метою його життя було утворити нові літературні організації, видавати журнали, писати поетичні твори, які підносили б українську літературу до європейського рівня.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Біла А. Футуризм. Київ : Темпора, 2010. 248 с.
2. Біла А. Михайль Семенко як культуртрегер українського футуризму. Київ : Смолоскип, 2010. С. 5-20
3. Білокінь С. Чи був Михайль Семенко футуристом. *Сучасність*. 1990. №10.
4. Жадан С. Філософсько-естетичні погляди Михайля Семенка: автореф. дис. канд. філол. наук. Харків, 2000. 19 с.
5. Ільницький О. Український футуризм (1914 – 1930). Львів : Літопис, 2003. 456 с.
6. Ковалів Ю. Михайль Семенко і футуризм. *Визвольний шлях*. 1995. №10. С. 1254–1263.
7. Наливайко Д. Про співвідношення «декадансу», «модернізму», «авангардизму». *Слово і Час*. 1997. № 11–12. С. 44–48.
8. Семенко І. Михайль Семенко – основоположник українського футуризму. *Документи українського авангарду: укр. культурологічний альманах*. Київ, 2007. Вип. 65–66. С. 15–57.